

วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
ได้รับการประเมินคุณภาพวารสารวิชาการอยู่ในฐานข้อมูล TCI กลุ่ม 1

ความหมายและการดำรงอยู่ของความเชื่อเรื่อง “ผีปอบ” ในบริบทสังคมไทย

ธนเดช ต่อศรี, อานาจ เย็นสบาย, วิรุณ ตั้งเจริญ, กิติมา สุรสุนธิ
สาขาวิชา ศิลปวัฒนธรรมวิจัย คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา “ความหมาย” และ “การดำรงอยู่” ของความเชื่อเรื่องผีปอบในบริบทสังคมไทย

วิธีดำเนินการวิจัยผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงพรรณนาวิเคราะห์ ทำการศึกษา “ความหมาย” และ “การดำรงอยู่” ของความเชื่อเรื่องผีปอบในบริบทสังคมไทย ผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลภาคเอกสารและภาคสนาม เพื่อรวบรวมองค์ความรู้จากพื้นที่ศึกษา จังหวัด คือ กาฬสินธุ์ สกลนคร มหาสารคาม และ กรุงเทพมหานคร เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ด้วยวิธีการดังนี้ 1) การใช้แบบสอบถามกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไปชาวกรุงเทพมหานคร 2) การใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับผู้เชี่ยวชาญเรื่องผีปอบ 3) การสัมภาษณ์กลุ่มกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเชื้อสายอีสานซึ่งมีบริบททางข้อมูลและพื้นที่แตกต่างกัน

ผลการวิจัยพบว่า สามารถแบ่งผีปอบออกเป็น 2 ประเภท คือ ปอบมนต์ และ ปอบเชื้อ และความเชื่อเรื่อง “ผีปอบ” ดำรงอยู่ด้วยการเล่าแบบปากต่อปาก ตามแต่ประสบการณ์ของแต่ละชุมชน โดยมีชุดความรู้เรื่อง “กำเนิดและอำนาจของผีปอบ” และ “พิธีกรรมการไล่ผีปอบ” ซึ่งเปรียบเสมือนส่วนประกอบสำคัญ ที่เข้ามาเสริม ในการดำรงอยู่ของความเชื่อเรื่อง “ผีปอบ” ในบริบทสังคมไทยให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น

คำสำคัญ : ผี, ผีปอบ, วัฒนธรรม, ความเชื่อ

วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
ได้รับการประเมินคุณภาพวารสารวิชาการอยู่ในฐานข้อมูล TCI กลุ่ม 1

The Meaning and Existence of the believe in “Pee Pob” in Thai society

Tanadet Torsee, Amnard Yensabai, Wiroon Tungcharoen, Kitima Surasonthi
Arts and Culture Research Faculty of Fine Arts Srinakharinwirot University

Abstract

This research is aims to study The Meaning and Existence of the believe in “Pee Pob” in Thai society

The researcher has accumulated data and information in form of documentation as well as study areas include Kalasin Sagon-Nakon Maha-Sarakham and Bangkok to gather knowledge of how it works. 1) Using questionnaire for sample that lives in Bangkok 2) Using in dept interviews for sample who is an expert of Pee Pob 3) Using focus group for sample who is Esan descent which has difference context and areas.

The results showed that there are two kinds of Pee Pob. The first one is called “Pob Mon” and another one is called “Pob Cher”. The believe in Pee Pob lives by word of mouth and has a set of knowledge about the occurrence and power of Pee Pob’s and Pee Pob’s exorcism ceremony to be an important factor to stronger itself.

Keywords : ghost, pee pob, culture, believes

บทนำ

มนุษย์เป็นสัตว์สังคม ซึ่งต้องอาศัยประโยชน์จากการอยู่ร่วมกัน การอยู่ร่วมกันเป็นสังคมของมนุษย์นี้เอง ทำให้มนุษย์สร้างกฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกันขึ้น หากแต่กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นนั้นก็ทำหน้าที่ได้เพียงการควบคุมบุคคลในเชิงกายภาพ ไม่ได้รวมถึงการควบคุมทางโลกทัศน์ ความเชื่อ ความคิดในการเข้าใจโลก และสรรพสิ่ง ด้วยเหตุนี้ลักษณะทางความเชื่อประเภทต่างๆ จึงเข้ามาเติมเต็ม ให้การอยู่ร่วมกันในสังคมของมนุษย์เป็นไปอย่างมีเอกภาพมากขึ้น ซึ่งหากเราพิจารณาจากจุดเริ่มต้นด้านความเชื่อต่างๆ ของมนุษย์ในอดีตนั้น มนุษย์มีความสงสัยและหวาดกลัวต่อประสบการณ์ทางธรรมชาติที่อยู่รอบตัว อาทิ แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด ฝนตก พายุ และฟ้าผ่า เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ มนุษย์จึงเริ่มค้นพบพลังอำนาจแบบบุคคล Impersonal Force (วนิดา ขำเขียว, 2550 : 22) ที่แฝงอยู่ในธรรมชาติ เช่น พระอาทิตย์ขึ้น พระอาทิตย์ตก น้ำขึ้น น้ำลง และการเกิดฤดูกาลต่าง ๆ เมื่อวันเวลาผ่านไปการที่มนุษย์ได้เผชิญหน้ากับอำนาจธรรมชาติอย่างสม่ำเสมอ ทำให้มนุษย์พยายามสร้างวิธีที่จะอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในรูปแบบความเชื่อต่าง ๆ ตามแต่ประสบการณ์และบริบททางสังคมของตน ซึ่งสอดคล้องกับ Rotter (อภิชาติ จันทรแดง, 2546; อ้างอิงจาก Rotter, n.d.) ที่ได้อธิบายไว้ว่า ความเชื่อหลัก ๆ ของบุคคลในสังคมแบ่งได้ 2 ประเภท คือ ความเชื่อพลังอำนาจภายในบุคคล และความเชื่อพลังอำนาจภายนอกบุคคล โดย Rotter อาศัยทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมที่ว่า หากมีเหตุการณ์เกิดขึ้นเป็นและไปตามที่บุคคลคาดหวังไว้ จะทำให้บุคคลมีความคาดหวังเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ความคาดหวังที่เกิดขึ้นจะขยายไปครอบคลุม

พฤติกรรมหรือเหตุการณ์อื่น ๆ จนกลายเป็นบุคลิกภาพที่สำคัญในตัวบุคคลนั้น เมื่อบุคคลได้รับการเสริมแรงบ่อย ๆ เมื่อแสดงพฤติกรรมเดิมจะทำให้บุคคลนั้นเชื่อว่าสิ่งที่เกิดขึ้น เป็นผลมาจากความสามารถของตนเอง ซึ่งความเชื่อเช่นนี้เรียกว่า “ความเชื่ออำนาจภายในบุคคล” ในทางตรงกันข้าม หากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นไม่เป็นไปตามที่บุคคลคาดหวังไว้ และการแสดงพฤติกรรมนั้นไม่ได้รับแรงเสริม จะทำให้บุคคลรู้ว่าสิ่งที่ได้รับนั้นไม่ใช่ผลจากการกระทำของตนเอง แต่เป็นเพราะโชคชะตา ฟ้าสาง เทวดา ความบังเอิญ หรือสิ่งแวดล้อมบันดาลให้เป็น ความเชื่อเช่นนี้เรียกว่า “ความเชื่ออำนาจภายนอกบุคคล”

ในสังคมไทย หากจะกล่าวถึงความเชื่อที่มีอิทธิพลสูงสุดในยุคปัจจุบัน อาจเริ่มดูได้จากการนับถือศาสนา ซึ่งการนับถือศาสนาในประเทศไทยนั้น เปิดโอกาสให้ประชากรเลือกนับถือศาสนาใดก็ได้ตามความสมัครใจ หากแต่ในภาพรวมนั้นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศร้อยละ 90 นับถือศาสนาพุทธ (2550 : ออนไลน์) ซึ่งผสมผสานกับรากเหง้าในการถือ “ผี” ของคนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2534 : 106) ทำให้ศาสนาพุทธในประเทศไทยมีความจำเพาะเจาะจง และมีความลึกลับในเชิงมนโฑทัศน์สูงมาก ซึ่งสามารถดูได้จากระบบความเชื่อสำคัญในวัฒนธรรมไทยแบบ Three in one คือ “พุทธ” “ผี” “ไสย” ซึ่งถือได้ว่าเป็น “จักรวาลวิทยา” ของคนไทย ที่ประกอบไปด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ความหมายไร้เหตุผล เหตุผลบนประสบการณ์ตรง (Direct experience) ของตัวเอง เป็นต้น กอปรกับความเชื่อของชาวไทยในอดีตนั้นมีได้แก่ “พุทธ” กับ “ไสย” ออกจากกันอย่างชัดเจนดังเช่นปัจจุบัน ซึ่งดูได้จากคำกล่าวของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ที่ว่า “ผู้คนใน

วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

ได้รับการประเมินคุณภาพวารสารวิชาการอยู่ในฐานข้อมูล TCI กลุ่ม 1

สมัยอยุธยาคิดว่า “ไสยศาสตร์” หรือ “ไสยเวท” เป็นส่วนหนึ่งของพุทธศาสนา จึงมีสำนึกถึงระบอบความเชื่อของตนเองว่ามีเพียงหนึ่งเดียวเรียกว่า “พระศาสนา” ที่มีทั้ง “ผี” และ “เทวดา” อยู่คู่ใหญ่ แต่ไม่ได้คิดว่าผีหรือเทวดาเหล่านั้นเป็นสิ่งแปลกปลอมไปจากพุทธศาสนา ครั้นถึงสมัยรัตนโกสินทร์ จึงเกิดการตื่นตัว ตีความ “พระศาสนา” กันใหม่ โดยให้แยก “พุทธ” ออกจาก “ไสย” พุทธที่ไม่มีไสย จึงเป็นพัฒนาการหลังสุด ของพระศาสนาในเมืองไทย” (เพ็งอ้อาง. ม.ป.ป.: 105)

ผลที่เกิดขึ้นกับสังคมไทยยุคใหม่ก็คือ “ไสย” หรือ “ผี” ที่เคยตอบสนองชาวพุทธในเรื่องทางโลก และความต้องการของชุมชน ถูกแทนที่ด้วยด้วยหลักคำสอนจากหนังสือ “นวโกวาท” เรื่อง คิทธิปฏิบัติ (2555 : ออนไลน์) ซึ่งเน้นหลักการแก้ปัญหาชีวิตของคฤหัสถ์ “แบบเป็นเหตุเป็นผลเชิงวิทยาศาสตร์” และมีลักษณะเป็นวัฒนธรรมที่มีการรวมศูนย์ ซึ่งมีจุดกำเนิดจากการปฏิรูปศาสนาที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น ทำให้ “ไสย” และ “ผี” ถูกกันออกจากปริมนทลของ “พุทธ” หากแต่คำสอนซึ่งเน้นไปที่เรื่องเหตุผลนิยมที่ว่านี้กลับไม่เป็นผลในทางปฏิบัติ ตัวอย่างเช่น หากถูกหญิงที่ตนรักทิ้งไป ตามหลักคิทธิปฏิบัติแล้วให้กลับไปอุตรธรรมว่าด้วยการคบมิตรธรรมที่ว่าด้วยทิศหก ฯลฯ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2534) แล้วเริ่มปฏิบัติอย่างเคร่งครัด จะทำให้สภาพหน้าจะพบคนที่ดี หรือความดีก็จะส่งผลให้ได้หญิงที่ตนรักกลับมา จึงเห็นได้ว่าคำสอนในลักษณะเช่นนี้ได้ละเลยมิติด้านอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ไป มนุษย์ที่ไม่สามารถละจากกิเลสได้ จึงกลับไปหา “ผี” และ “ไสย” แทน ที่ไม่มีศีลธรรมกำกับ เช่น การทำเสน่ห์ หรือการทรงเจ้าเข้าผี เป็นต้น

จากที่ได้กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น จึงสรุปได้ว่าลักษณะของ “พุทธ” “ผี” และ “ไสย” ที่เป็นหลักทางความเชื่อของคนในสังคมไทยมาช้านานนั้นไม่สามารถแยกออกจากวัฒนธรรมของชาวไทยได้เลย ดังคำพูดที่เรามาได้ยินกันติดหูว่า “พุทธ” และ “ไสย” เป็นของคู่กัน (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2534) พัฒนาการของแนวคิดสองแนวคิดนี้นั้น สอดประสานได้ดีกับความเชื่อเรื่อง “ผี” ของคนในภูมิภาคนี้เดิมและไหลลื่นไปตามบริบทของสังคมที่เปลี่ยนไป โดยการสืบทอดความเชื่อเหล่านี้ ผ่านการแสดงออกทางวัฒนธรรมต่าง ๆ ตามแต่ละพื้นที่ ซึ่งหากพิจารณาถึงความเข้มข้นของความเชื่อเรื่องผี และชีวิตหลังความตาย ในเชิงพื้นที่แล้ว อาจกล่าวได้ว่าภาคอีสานของไทยนั้น มีความเข้มข้นในมนต์ศันนี้มากเป็นพิเศษ ดังดูได้จาก ความหลากหลายของผีต่าง ๆ ในวัฒนธรรมอีสานที่ปรากฏ อาทิเช่น ต้าปอบ กระหัง กระสือ ผีแม่มา้ย ผีปู่ตา ฯลฯ เป็นต้น

ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนนั้น สามารถดูได้จากตำนานของผีร้ายประจำภาคอีสาน ตำนาน **“หมู่บ้านผีปอบ”** (สมชาย นิลอาธิ, 2558: ออนไลน์) ที่มีจุดเริ่มต้นที่หมู่บ้านนาสาวนาน ต.นาหัวบ่อ อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร โดยสมาชิกของหมู่บ้านนี้ ส่วนใหญ่ล้วนแต่เป็นคนที่เคยถูกกล่าวหาว่าเป็นปอบ และถูกขับออกจากหมู่บ้านเดิมที่มีพื้นเพมาจากหลายอำเภอหลายจังหวัด เช่น ขอนแก่น อุตรธานี หนองคาย สกลนคร อุบลราชธานี ร้อยเอ็ด ฯลฯ และมีกันหลายชาติพันธุ์ เช่น ไทยลาว ล้านช้าง ผู้ไท ฉ้อ โย้ย ข่าเลิง แสก และข่าไส้ เป็นต้น โดยปัจจุบันหมู่บ้านนาสาวนานมีทั้งหมด 270 หลังคาเรือน ประชากร 1,780 คน มีวัด 2 แห่ง และโรงเรียนประถม 1 แห่ง สำหรับประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านนาสาวนานนั้นมียุ่ที่ว่า เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2465 ครอบครัวของนายทองคำไชยตะมาตย์

เน้นความเป็นวัช ปลูกฝังของค้ำความรู้ ยึดมั่นคุณธรรมให้เชิดชู เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้สู่สากล

หรือ “พ่อใหญ่คำ” วัย 50 ปี ชาวญ้อ บ้านโนนเรือ ต. นาหัวบ่อ อ.พรหมานิกม จ.สกลนคร ได้มาสร้างบ้าน อยู่กันตามลำพัง เพราะถูกชาวบ้านโนนเรือ กล่าวหาว่าเป็นปอบ ด้วยเหตุที่เป็นคนมีวิชาอาคม ไม่กลัวผี เมื่อครอบครัว ของพ่อใหญ่คำอยู่ไปได้ ระยะเวลาหนึ่ง ก็มี “ตาผ้าขาว” เดินทางมาพบ และ ให้พ่อใหญ่คำชุดบ่อน้ำไว้แห่งหนึ่งในบริเวณที่มี ตาน้ำใต้ดิน พ่อใหญ่คำชุดลึกลงไปได้ดินประมาณ 14 เมตร จนถึงชั้นหินใต้ดิน จึงได้จารอักขระไว้ บนแผ่นหิน และเขียนใส่ใบลาน แผ่นทอง เป็น เครื่องรางของขลังทิ้งไว้ก้นบ่อ ต่อมาภายหลัง ชาวบ้านเชื่อกันว่าบ่อน้ำนี้เป็นบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ และเรียกกันว่า “บ่อน้ำทิพย์”

การตักน้ำจากบ่อน้ำทิพย์จึงเป็นเหมือน การรักษา เชื่อกันว่า ถ้าใครเป็นปอบ มาอยู่ หมู่บ้านนี้แล้วจะหายจากการเป็นปอบหมด โดย คนที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นปอบที่มาอยู่ใหม่ จะต้อง แต่งขัน 5 (ดอกไม้ 5 คู่ เทียน 5 คู่) ในวันพระ เพื่อขอน้ำทิพย์จากบ่อไปรักษา โดยจุดเทียนบูชา ขอจากธาตุเจติยบรรจุกระดูกของพ่อใหญ่แก (ลูกพ่อใหญ่คำที่ชาวบ้านนับถือ) ก่อนตักน้ำ มีการ กำหนดข้อห้ามสำคัญคือ ห้ามนับถือบูชาผีทุกชนิด และให้ยึดมั่นในคำสอนของพุทธศาสนาเท่านั้น พิธีกรรมที่บ่อน้ำทิพย์เป็นเสมือนการ “ปรับสถานภาพ” ให้ทุกคนมาอยู่จุดเดียวกัน เพราะทุกคนที่เข้ามา อยู่ใหม่จะต้องทิ้งความเชื่อเรื่องผี เครื่องรางของขลัง และไสยศาสตร์ต่าง ๆ ลงไปในบ่อน้ำทิพย์ แล้ว เริ่มต้นใหม่โดยยึดเหนี่ยวสิ่งเดียวกัน นั่นคือ พุทธศาสนา สำหรับคนที่ไม่ยอมทิ้งความเชื่อเดิมนั้น เชื่อกันว่าจะมีชีวิตอยู่ในหมู่บ้านได้ไม่เกิน 3 ปี ก็ต้องตาย ในความเป็นจริงแล้ว แม้บ้านนาสาวนานจะถูกกล่าวขวัญกันว่าเป็น “บ้านผีปอบ” แต่ชาวบ้านนาสาวนานเองพยายามบอกคนบ้าน อื่นว่า หมู่บ้านของตนไม่ใช่บ้านผีปอบ แต่เป็น

“บ้านรักษาผีปอบ” ในบ้านนาสาวนานจะมี กลุ่มผู้นำชุมชน ร่วมกันเป็นเหมือนคณะกรรมการ เพื่อพิจารณาว่าจะรับหรือไม่รับคนภายนอกที่ ต้องการขอเข้ามาอยู่ร่วมชุมชน โดยจะซักถามสอบ ประวัติน่าเป็นมาอย่างไรจึงอยู่หมู่บ้านเดิมไม่ได้ มีวิชาอาคมอะไรบ้าง ห้ามโกหกหรือปกปิดอย่าง เด็ดขาด เมื่อกลุ่มผู้นำยอมรับให้อยู่ร่วมแล้ว ก็จะมี การทำพิธีกรรมตักน้ำศักดิ์สิทธิ์จากบ่อน้ำทิพย์ ต่อไป

ปรากฏการณ์ตำนาน “หมู่บ้านผีปอบ” นี้แสดงให้เห็นถึงความเชื่อเรื่อง “ผี” โดยเฉพาะ “ผีปอบ” ซึ่งดำรงอยู่ในวัฒนธรรมอีสานอย่าง เหนียวแน่น ได้สร้างผลกระทบอย่างใหญ่หลวง สำหรับผู้ที่อาศัยอยู่ในวัฒนธรรมนั้น แม้ว่า กระบวนการทัศนคติทางความเชื่อของคนไทยส่วนใหญ่ ในปัจจุบันจะอิงอยู่กับหลักวิทยาศาสตร์ แต่ก็ ไม่สามารถจัดการกับความเชื่อเรื่อง “ผีปอบ” ของ คนในพื้นที่และวัฒนธรรมนั้นได้ ความแตกต่าง ในเชิงมนทัศน์และความเชื่อเช่นนี้จึงถือเป็น อุปสรรคในการพัฒนาของภาครัฐอยู่ไม่น้อย สอดคล้องกับสิ่งที่ ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม อธิบายว่า การนับถือผีนั้นเปรียบเสมือนการเสริมสร้างสวัสดิ ภาพทางสังคมและจิตวิทยาของมนุษย์ที่ยังมีกิเลส และ นิธิ เอียวศรีวงศ์ เรียกว่าเป็น “เทคโนโลยี” ที่แก้ปัญหาโลกนี้ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2534) จากคำ กล่าวข้างต้น ทำให้ความเชื่อเรื่อง “ผีปอบ” ดูเหมือน เป็นความเชื่อซึ่งอ้างความชอบธรรมมานานใน สังคมไทย และยากต่อการบริหารจัดการได้

ด้วยเหตุนี้ การศึกษาเรื่อง “ความเชื่อเรื่อง ผีปอบในบริสังคมไทย” นั้น จึงเป็นการพยายาม ทำความเข้าใจถึงปรากฏการณ์ “ผีปอบ” ที่เกิดขึ้น อย่างต่อเนื่องในสังคมไทย ว่าแท้จริงแล้ว ความเชื่อเรื่องผีปอบเป็นอย่างไร ความเชื่อเหล่านี้ ดำรงอยู่ในสังคมไทยอย่างไร และความเชื่อเหล่านี้

แตกต่างกันหรือไม่ในเชิงพื้นที่ทางวัฒนธรรม เพื่อนำความรู้ที่ได้มาใช้เป็นประโยชน์ในการทำความเข้าใจลักษณะทางความเชื่อของชุมชนในสังคมไทย และนำความรู้นี้ไปใช้พัฒนาชุมชนในขั้นต่อไป

วัตถุประสงค์งานวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงการดำรงอยู่ และความหมายเกี่ยวกับผีปอบในบริบทสังคมไทย
2. เพื่อศึกษาถึงความสอดคล้องของการดำรงอยู่ และความหมายเกี่ยวกับผีปอบตามคติชุมชน (ทั้งคนนอก-ในวัฒนธรรม)

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาการวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นไปที่ “ความหมาย” และ “การดำรงอยู่” ของความเชื่อเรื่องผีปอบ ที่ปรากฏตามชุมชนในวัฒนธรรม และคติชุมชนนอกวัฒนธรรมในบริบทสังคมไทย โดยผู้วิจัยลำดับขั้นตอนการวิจัยดังนี้

1. ขอบเขตการวิจัย การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาโดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งประกอบด้วย วิธีสัมภาษณ์แบบเจาะลึก วิธีสัมภาษณ์แบบกลุ่ม และการทำแบบสอบถามกับประชาชนทั่วไป

2. ผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการแบ่งประชากร และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการให้ข้อมูลเป็น 2 ประเภท คือ

2.1 ประเภทบุคคล (Key Informants) ซึ่งได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผีปอบ อาทิเช่น พระผู้ประกอบพิธี หมอธรรม และนักมานุษยวิทยาท้องถิ่น

2.2 ประเภทกลุ่มบุคคล (Key Informants) แบ่งออกเป็น

2.2.1 บุคคลในวัฒนธรรมผีปอบ ที่มีส่วนร่วมกับการพิธีกรรมการไล่ปอบ ได้แก่ ประชาชนผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ซึ่งอยู่ในส่วนจังหวัดพื้นที่ที่มีความเชื่อเรื่องผีปอบเข้มแข็ง

2.2.2 บุคคลในวัฒนธรรมผีปอบ ที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นปอบ ได้แก่ ประชาชนผู้ที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นปอบ ซึ่งอยู่ในส่วนจังหวัดพื้นที่ที่มีความเชื่อเรื่องผีปอบเข้มแข็ง

2.2.3 บุคคลในวัฒนธรรมผีปอบ ที่ไม่มีประสบการณ์ตรงในการเข้าร่วมพิธีกรรมการไล่ปอบ แต่เป็นผู้ที่รู้จัก “ปอบ” ผ่านการบอกเล่า และสื่อสารมวลชน ได้แก่ ประชาชนทั่วไป ซึ่งอยู่ในส่วนจังหวัดพื้นที่ที่มีความเชื่อเรื่องผีปอบเข้มแข็ง

2.2.4 บุคคลนอกวัฒนธรรมผีปอบ ที่ไม่มีประสบการณ์ตรงในการเข้าร่วมพิธีกรรมการไล่ปอบ แต่เป็นผู้ที่รู้จัก “ปอบ” ผ่านการบอกเล่า และสื่อสารมวลชน ได้แก่ ประชาชนทั่วไป ซึ่งอยู่นอกส่วนจังหวัดพื้นที่ ที่มีพิธีกรรมการไล่ปอบเข้มแข็ง ซึ่งแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มนอกวัฒนธรรมซึ่งดั้งเดิมเป็นคนอีสาน และกลุ่ม นอกวัฒนธรรมซึ่งดั้งเดิมไม่ได้เป็นคนอีสาน

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยแบ่งการเก็บข้อมูลออกเป็น 2 ส่วนคือ

3.1 ข้อมูลตัวบท (Textual Data) คือ ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเอกสาร (Documentary research) ซึ่งเป็นงานวิจัย และเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผี (ปอบ) ซึ่งมีรากฐานมาจากบริบทสังคมอีสาน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อทราบถึงพลวัตของการดำรงอยู่ และลักษณะความหมายเฉพาะตัวของ “ผีปอบ” ที่อยู่ในวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น

3.2 ข้อมูลสัมภาษณ์ และแบบสอบถาม (Interview and Questionnaire Data) คือ การรวบรวมข้อมูลจากการทำ Focus group, in

วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

ได้รับการประเมินคุณภาพวารสารวิชาการอยู่ในฐานข้อมูล TCI กลุ่ม 1

depth interview และ Questionnaire ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 5 กลุ่มดังนี้

3.2.1 บุคคลในวัฒนธรรมผีปอบ ที่มีส่วนร่วมกับการพิธีกรรมการไล่ปอบ ได้แก่ ประชาชนผู้เข้าร่วมพิธีกรรมซึ่งอยู่ในท้องที่บ้านค้อพัฒนา ต. นาทัน อ. คำม่วง จ. กาฬสินธุ์ โดยผู้วิจัยจะทำการ Focus group แก่ชาวบ้านดังกล่าวกลุ่มละ 6 คน จำนวน 1 กลุ่ม

3.2.2 บุคคลในวัฒนธรรมผีปอบ ที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นปอบ ได้แก่ ประชาชนผู้ที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นปอบ ณ. หมู่บ้านนาสาวนาน ต.นาหัวบ่อ อ.พรรณนิคม จ.สกลนคร โดยผู้วิจัยจะทำการ Focus group แก่ชาวบ้านดังกล่าวกลุ่มละ 6 คน จำนวน 1 กลุ่ม

3.2.3 บุคคลในวัฒนธรรมผีปอบ ที่ไม่มีส่วนร่วมกับการพิธีกรรมการไล่ปอบ ได้แก่ ประชาชนทั่วไปในท้องที่บ้านโนนปลาผา ต. ขามป้อม อ. วาปีปทุม จ. มหาสารคาม โดยผู้วิจัยจะทำการ Focus group แก่ชาวบ้านดังกล่าวกลุ่มละ 6 คน จำนวน 1 กลุ่ม

3.2.4 บุคคลนอกวัฒนธรรมผีปอบ ที่ไม่มีประสบการณ์ตรงในการเข้าร่วมพิธีกรรมการไล่ปอบ แต่เป็นผู้ที่รู้จัก “ปอบ” ผ่านการบอกเล่า และสื่อสารมวลชน

กลุ่มที่มีเชื้อสายอีสาน ได้แก่ ประชาชนทั่วไปในท้องที่บ้านศิริพงษ์ บำเพ็ญทาน 16/1 หมู่ 6 แขวง ท่าแร่ เขต บางเขน กรุงเทพฯ โดยผู้วิจัยจะทำการ Focus group แก่ชาวบ้านดังกล่าวกลุ่มละ 5 คน จำนวน 1 กลุ่ม

กลุ่มที่ไม่มีเชื้อสายอีสาน ได้แก่ ประชาชนทั่วไปในเขตกรุงเทพมหานครที่ไม่มีเชื้อสายอีสาน โดยผู้วิจัยจะทำการเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม (Questionnaire) จำนวน 200 ชุด

3.3 ผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผีปอบ ได้แก่ พระผู้ประกอบพิธีไล่ผีปอบ หมอธรรม (หมอผีพื้นบ้าน) และนักมานุษยวิทยาและนักวิชาการท้องถิ่น โดยผู้วิจัยจะทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth interview) ได้แก่ ผ.ศ. สมชาย นิลอาทิ (นักวิชาการท้องถิ่น), พระครูประสุตธรรม สุนทร (พระผู้ประกอบพิธีไล่ปอบ), และนายตา อังศรี (หมอธรรม)

การเก็บข้อมูลทั้งหมดในส่วนนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกแบบ แบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามประสบการณ์บุคคลเพื่อให้ได้คุณลักษณะตามที่ผู้วิจัยต้องการ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยประมวลเนื้อหา ที่ได้จากการเก็บข้อมูลเอกสาร และการสัมภาษณ์ (Focus group In Depth-Interview และ Questionnaire) จากกลุ่มตัวอย่างต่าง ๆ เพื่อวิเคราะห์ให้เห็นถึงภาพรวม รวมถึงจุดร่วมและจุดต่าง ของความเชื่อเรื่องผีปอบในส่วนของ “ความหมาย” และ “การดำรงอยู่” จากนั้นนำผลที่ได้มาตีความในแบบพรรณนา

ผลการวิจัย

1. ความหมาย

ผลการศึกษา ความเข้าใจใน “ความหมาย” ของความเป็น “ผีปอบ” ของชุมชนส่วนใหญ่ในนั้นมีลักษณะคล้ายหรือเป็นไปในทางเดียวกันทั้งกลุ่มคนในวัฒนธรรมและกลุ่มนอกวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็น คนอีสานที่เคยมีประสบการณ์ร่วมในการไล่ปอบ คนอีสานที่ไม่เคยมีประสบการณ์ร่วมในการไล่ปอบ รวมถึงคนอีสานผู้ได้รับผลกระทบจากการไล่ปอบ กลุ่มคนอีสานที่ย้ายถิ่นมาอาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร กลุ่มประชาชนทั่วไปที่ไม่ใช่คนอีสานในเขตกรุงเทพฯ กล่าวคือ ผู้ที่

ถูกเชื่อว่าเป็น “ผีปอบ” มักมีสาเหตุมาจาก 2 สาเหตุใหญ่ ๆ คือ

1) มาจากการสืบทอดความเป็น “ปอบ” ให้กับลูกหลานเรียกว่า “ปอบเชื้อ”

2) มาจากผู้ที่เรียนวิชาไสยศาสตร์ แล้วรักษาคุณไสยไว้ไม่ได้ เรียกว่า “ปอบมนต์”

ซึ่งโดยรวมแล้วผีปอบทั้ง 2 ชนิดนี้ เป็นผีที่ให้โทษกับบุคคล และส่วนมากเกิดจากคนที่มิวิชาไสยศาสตร์ (ปอบมนต์) ทำให้เมื่อเปลี่ยนสถานะมาเป็น “ผี” จึงเป็น “ผี” ที่มีฤทธิ์มาก เมื่อผีชนิดนี้เข้าผู้ใดแล้วจะรักษาหรือขับไล่ได้ยาก ชาวบ้านจะเรียกปอบแก้วิชาหรือปอบฤทธิ์มากนี้ว่า ปอบหน้ามีน หรือปอบต้อ ซึ่งสามารถเป็นได้ทั้งชายและหญิง โดยส่วนมากจะเป็นเพศหญิง มีลักษณะเหมือนคนธรรมดา และมีพฤติกรรมเหมือนคนปกติ แต่มักหลบหน้าผู้คนและเก็บตัวอยู่แต่ในบ้าน

โดยทั่วไปแล้ว “ผีปอบ” มักเข้าสิงคนธาตุอ่อนหรือคนที่กำลังเจ็บป่วย ด้วยเหตุนี้ จึงมีความเชื่อที่ว่า คนที่ถูกผีปอบเข้าสิงนั้นจะมีอาการเจ็บป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุและเสียชีวิตในที่สุด โดยเชื่อกันว่าเกิดจากการถูกปอบที่สิงอยู่ที่กินจากภายใน และในขณะที่ถูกเข้าสิงบุคคลผู้นั้นจะมีอาการมีน ๆ งง ๆ หรือรู้ไม่สึกตัวเลย

ซึ่งในการสำรวจความเชื่อเรื่องผีปอบ ในส่วนของประชาชนชาวกรุงเทพมหานคร จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 200 คน ส่วนใหญ่จะให้ความเห็นเกี่ยวกับความหมายของผีปอบ สอดคล้องกับความหมายที่กล่าวไปแล้วข้างต้น อาทิเช่น คิดว่าผีปอบเกิดจากการผิดข้อห้ามทางคุณไสย และการสืบทอดเชื้อสายจากบรรพบุรุษมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 36.68 รองลงมา คือ ความเชื่อจากการสร้างข่าวลือของคนในชุมชน คิดเป็นร้อยละ 27.34 และวิญญาณที่ล่องลอยของ

สัมภเวสีที่เข้ามาสิงผู้คนในชุมชน คิดเป็นร้อยละ 25.61

เมื่อผีปอบเข้าใครแล้วจะทำให้ป่วยได้มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 35.85 รองลง คือ ทำให้ตายได้ คิดเป็นร้อยละ 33.96 และผู้ที่ถูกเข้าสิงจะมีอาการรู้สึกตัวบ้าง ไม่รู้บ้าง มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 48.50 รองลงมา คือ ไม่รู้สึกตัวเลย คิดเป็นร้อยละ 41

นอกจากนี้ผู้ที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นผีปอบ มักจะมีลักษณะเป็นคนเก็บตัว ไม่เข้าสังคมมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 50.17 รองลงมา คือ จะมีลักษณะเหมือนคนไม่สบาย คิดเป็นร้อยละ 23.43 ฯลฯ และผีปอบส่วนใหญ่มักจะเข้าสิงบุคคลที่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 94

และมีส่วนที่ไม่สอดคล้องแต่น่าสนใจ คือ ตัวอย่างเชื่อว่าโดยรวมแล้ว ผีปอบเป็นความเชื่อผิด ๆ ของคนไทย คิดเป็นร้อยละ 72 และผีปอบมักจะเข้าสิงบุคคลที่อาศัยอยู่ในภาคอีสานมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 73 รวมถึงผีปอบมีพฤติกรรมกินเป็นอาหารดิบ ๆ สด ๆ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 68.50

2. การดำรงอยู่

ผลการศึกษาเรื่อง “การดำรงอยู่” ของความเชื่อเรื่องผีปอบนั้น พบว่า ความเชื่อนี้ดำรงอยู่ได้ด้วยองค์ประกอบหลัก 2 ประการ คือ

2.1 ชุดความรู้เรื่อง กำเนิดและอำนาจของผีปอบ การศึกษาจุดกำเนิดของปอบว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร และเมื่อไหร่ พบว่า ความเชื่อเรื่องผีปอบส่วนใหญ่ เป็นการเล่าแบบปากต่อปากตามแต่ประสบการณ์ที่ชุมชนนั้น ๆ ได้ประสบพบเจอมา พร้อมทั้งยังไม่มีการศึกษาเรื่องนี้ในรูปแบบเอกสารมากนักจึงยากที่จะระบุได้ชัดเจนว่า “ผีปอบ” เกิดขึ้นครั้งแรกที่ไหนในประเทศไทย และในปีอะไร หากแต่การเกิดขึ้นของปอบโดย

หลักแล้วมักมีจุดเริ่มต้นร่วมกันมาจาก “เกิดการตายแบบผิดธรรมชาติ และสาเหตุของการตายยังคงคลุมเครือ” ซึ่งการตายที่วันนี้สามารถเกิดได้ทั้งคนและสัตว์

โดยสิ่งที่ถูกยกมาเป็น “สาเหตุ” ของการที่ผีปอบ เข้ามาอาละวาดในหมู่บ้านใดหมู่บ้านหนึ่ง อาจแบ่งได้เป็น 2 กรณี หลัก ๆ คือ

1) เกิดเหตุหรือมีผู้อ้างว่าเห็นเหตุการณ์ผิดปกติเกิดขึ้นในชุมชน ก่อนเกิดการตายแบบผิดธรรมชาติเกิดขึ้น เช่น มีคนเห็นหมาดำตัวใหญ่ ตาสีแดงอยู่ใต้ถุนบ้านคนตาย หมาหอนทั้งที่ไม่มีหมาในหมู่บ้าน เป็นต้น

2) มีบุคคลแปลกปลอมเข้ามาในชุมชน ก่อนเกิดการตายแบบผิดธรรมชาติเกิดขึ้น โดยบุคคลเหล่านี้ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นพวกเรียนคุณไสย แม้ไม่ได้เรียน ก็อาจจะพกของที่มีอำนาจทางไสยศาสตร์เข้ามา เช่น สีผึ้ง หรือว่านบางชนิด เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ จึงถือได้ว่าวิชาอาคม (ไสย) บุคคล (คนเรียนไสย) และวัตถุ(สีผึ้ง/ว่าน) สามารถเป็นสื่อให้ปอบติดตามมาได้ทั้งสิ้น

ในส่วนชุดความรู้เรื่องอำนาจของผีปอบนั้น โดยทั่วไปแล้วเชื่อกันว่า เราจะไม่สามารถเห็นตัวปอบได้ จนกว่าปอบจะเข้าสิงอะไรสักอย่าง บ่อยครั้งวิญญาณปอบที่เข้าคนหรือสัตว์มักแสดง “รูปร่าง” ให้ชาวบ้าน พระ หมอธรรม หรือผู้ที่เป็นสื่อที่ใช้ในพิธีไล่ปอบ เห็นเป็นตัวอะไรก็ได้ เช่น วัว ควาย ช้าง เสือ งู ปลา ฯลฯ แต่ส่วนมากมักเห็นเป็นลิงหรือสุนัข แต่ในทางกลับกันผู้ปราบผี (หมอธรรม, พระ, ผู้ที่เป็นสื่อ) สามารถสลับบทบาทมาสู่ “ผีปอบ” ได้ภายใต้ 2 เงื่อนไขด้วยกัน คือ

1) การรับเงินเกินค่าจ้างที่ครู อาจารย์ ห้ามไว้วันนั้น

2) การรักษาข้อห้ามของมนต์ที่เรียนไว้ไม่ได้

นอกจากนี้ คนที่ไม่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์บูชา มักเป็นกลุ่มที่เสี่ยงสูงต่อการถูกปอบเข้าสิง ส่วนคนที่มีหรือเรียนอาคมมาแล้วจะถูกปอบเข้าได้ยาก แต่หากเข้าแล้วจะไล่ออกยากเช่นกัน เมื่อปอบเข้าสิงคนแล้ววิญญาณปอบก็จะกล้าแข็งขึ้นเรื่อย ๆ สามารถเข้าสิงคน คนหนึ่งได้หลายครั้ง รวมถึงออกจากคนเดิมไปเข้าสิงคนอื่นต่อไป บางครั้งเมื่อปอบกินจนอิ่มก็อาจจะออกจากคนคนนั้นไป บางครั้งก็กินจนกระทั่งคนคนนั้นตายแล้วแต่กรณี คนที่ตายเพราะปอบอาจจะสังเกตได้ว่า มีรอยข้ำตามคอเหมือนถูกรัด และอาจอาเจียนออกมาเป็นเลือด

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เชื่อว่า อำนาจของอาจารย์ที่เชิญมาปราบรวมถึงอุปกรณ์ต่าง ๆ เช่น คาถาอาคา ผ้ายันต์ น้ำมันต์ พร้อมทั้งคาถาพระใหญ่จะเป็นอำนาจที่สามารถต่อต้านอำนาจของผีปอบได้ แต่ในความเป็นจริงแล้วคาถาที่ใช้ในการปราบ “ผีปอบ” นั้นมิใช่คาถาบทใดบทหนึ่งจากพระไตรปิฎก หากแต่เป็นคาถาที่เรียกว่า “ธรรม” ซึ่งมีจุดเริ่มกำเนิดมาจากภูมิภาคนี้ (อีสาน) เดิมมีชื่อเรียกในภาษาไทยน้อยว่า “บาลาก้อมสูตร” ซึ่งต่อมาได้หยิบยืมเอาตัวธรรมซึ่งดั้งเดิมเป็นตัวของภาคเหนือล้านนามาใช้ จึงเรียกว่า “ธรรม” ในที่สุด การใช้คาถานี้แต่ละครั้ง ต้องแต่งเครื่องครุคายให้เต็มทีเพื่อให้เข้าถึงครูอาจารย์ และเพิ่มอิทธิฤทธิ์ในการปราบแต่ละครั้ง นอกเหนือจากการปราบ “ผีปอบ” แล้วอำนาจของคาถา “ธรรม” นี้ยังสามารถป้องกันอันตรายจากสัตว์ต่างๆได้ด้วย

2.2 พิธีกรรมการไล่ “ผีปอบ” นอกจากเรื่องเล่าแบบปากต่อปากแล้ว องค์ประกอบหนึ่งที่มีส่วนสำคัญในการช่วยตอกย้ำความเชื่อเรื่อง

“ผีปอบ” ให้ดำรงอยู่คู่สังคมไทยนั่นก็คือ พิธีกรรม ซึ่งเราสามารถแบ่งพิธีที่เกี่ยวข้องกับการไล่ “ผีปอบ” ออกเป็น 3 ประเภทด้วยกันคือ

2.2.1 การไล่ผีปอบแบบบุคคล ถือเป็น การไล่แบบดั้งเดิม กล่าวคือเมื่อชาวบ้าน เชื่อว่าผีปอบเข้าผู้ใดในหมู่บ้าน ก็จะไปนิมนต์พระ หรือเชิญหมอธรรมมาทำพิธีไล่ผีปอบ ซึ่งในกรณี การไล่ผีปอบแบบบุคคลนี้ จะมีการตั้งขันครุ (ขันธ 5 หรือขันธ 8) และดอกไม้แล้วเงิน จากนั้น เริ่มมีพิธีไหว้ครุ โดยตั้งนม 3 จบ แล้วท่องคาถา หลังจากนั้นก็นำเอาน้ำมาบริกรรมคาถา แล้ว ขอให้เจ้าแม่ธรณีช่วยเปิดทางให้ จากนั้นก็นำน้ำ ขันนั้นเทลงพื้น ถ้าทำน้ำมนต์ก็เทลงข้างล่างและ พรหมขึ้นหลังคา เสร็จแล้วจึงเริ่มถามผู้ที่ถูก กล่าวหาว่าเป็นผีปอบ ว่าชื่ออะไร มาจากไหน หลังจากที่ปอบยอมออกปากแล้ว ก็ให้นำน้ำที่ เหลือมาให้ดื่มและรดศีรษะ หลังจากรดศีรษะแล้ว บุคคลผู้นั้นจะรู้สึกหนาวสั่น และรู้สึกปวดปัสสาวะ เมื่อเขาไปฉี่แล้วก็ป็นอันเสร็จพิธี ใช้เวลา ประมาณ 30 นาที แล้วหลังจากเสร็จพิธีแล้วจะมีการ ใช้น้ำมนต์ หรือปูนขาวทาตรงหัวใจ กระหม่อม กลางฝ่ามือ และฝ่าเท้าทั้ง 2 เพื่อเป็นการ กันไม่ให้ผีปอบกลับมาเข้าอีก รวมถึงจะเขียน มนต์ใส่แผ่นทองด้วยตัวธรรม เพื่อให้ชาวบ้าน นำไปบูชา เพื่อเป็นขวัญกำลังใจให้ชาวบ้าน และ เพื่อกันให้สิ่งไม่ดีและภูติผีทั้งหลายไม่ให้กลับมา รบกวนอีก โดยค่าใช้จ่ายในการทำพิธีแต่ละครั้ง นั้นแล้วแต่ชาวบ้านจะให้ ซึ่งจะอยู่ประมาณ 100-1500 บาท

ดีกรีความรุนแรงของวิธีการไล่ และการใช้อุปกรณ์ต่าง ๆ ด้วยวิธีนี้ อาจแตกต่างกันไป ตามกรณี ตามความเข้าใจของชาวบ้านต่อบริบท ของเหตุการณ์ขณะนั้น อาทิ เช่น การเพิ่มการใช้ วานไพร (วานไฟภาษาอีสาน) จี้ตามรักแร้หรือ

ซอกที่ลับ โดยเชื่อว่าจะทำให้ปอบเกิดอาการแสบ ร้อน หากปอบยังดื้อและไม่ยอมออก ก็อาจต้องใช้ แส้หรือหวาย เหยียนตีจนกว่าปอบจะออกปากว่า เป็นใคร อย่างนี้เป็นต้น

2.2.2 การไล่ผีปอบแบบสัจญญลักษณะ หรือ ที่มักเรียกกันว่า “เสียงข่อง” นั้น จะเริ่มด้วย การตั้งเครื่องบูชา แล้วเริ่มอาราธนาคาถา เรียกว่า “พุทธทำนาย” (ผู้สืบทอดส่วนใหญ่จะเป็นพระ และต้องรักษาข้อห้าม เช่น ศีล และมังคล์ 10 หาก รักษาไม่ได้ต้องเอาวิฆาณาคืนครุ และไม่นำไปใช้อีก) เสร็จแล้ว จะทำการขออำนาจของครูบาอาจารย์ ที่เคยประสิทธิ์ประสาทวิชาให้มาเสริมความหลัง ของพิธี เสร็จแล้วจึงเรียกคนที่มีสัมผัสพิเศษทาง วิญญาณหรือ “สื่อ” ให้มานั่ง ซึ่งครั้งหนึ่งจะใช้ ราว 3-4 คน เพื่อที่จะนั่งทางในดูว่าหมู่บ้านนี้มี ผีปอบหรือไม่ ถ้ามีก็จะให้คนไปเอาข่องมาให้ ชาวบ้านจับ เมื่อข่องแกว่งไปมา (บางคนก็ไม่แกว่ง) ชาวบ้านก็วิ่งไปพร้อมข่อง โดยเชื่อกันว่าอำนาจ ของมนต์คาถาที่เสกใส่ข่องนั้นทำให้ข่องแกว่งไป ในที่ต่าง ๆ ในหมู่บ้าน และจับผีปอบที่ล่องลอย อยู่ในอากาศได้ เมื่อจับปอบได้แล้ว ชาวบ้านก็จะ นำมาใส่กระบอกไม้ไผ่ เมื่อคนที่เป่าสื่อเห็นว่า “ผีปอบ” เต็มกระบอกแล้วก็ปิดฝาด้วยผ้าขาว แล้วจึงนำไปเผาไฟ จากนั้นก็นำเสามาใส่ลงอาคม ไปฝังไว้ยังทิศทั้ง 8 รอบหมู่บ้าน จึงเป็นอันเสร็จ พิธี พิธีที่ว่านี้ใช้เวลาประมาณ 2-3 ชั่วโมง มี ทีมงานประมาณ 6-10 คน และมีค่าใช้จ่ายในพิธี ตั้งแต่หลักพันถึงหลักหมื่นบาท

2.2.3 การรักษาผีปอบด้วย “การตีมน้ำ จากบ่อน้ำทิพย์” ซึ่ง วิธีการนี้เป็นวิธีที่ใช้เฉพาะ หมู่บ้านนาสวนาน เนื่องจากเชื่อว่าการตีมน้ำ จากบ่อน้ำทิพย์ เป็นเหมือนการรักษาให้หายจาก การเป็นปอบ โดยคนที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นปอบ ที่มาอยู่ใหม่ในหมู่บ้าน จะต้องแต่งขัน 5 (ดอกไม้

5 คู่ เทียน 5 คู่) ในวันพระ เพื่อขอน้ำทิพย์จากบ่อไปรักษา โดยจุดเทียนบูชาขอจากธาตุเจดีย์บรรจุกระดูกของพ่อใหญ่แก (ลูกพ่อใหญ่คำที่ชาวบ้านนับถือ) ก่อนตักน้ำ มีการกำหนดข้อห้ามสำคัญคือ ห้ามนับถือบูชาผีทุกชนิด และให้ยึดมั่นในคำสอนของพุทธศาสนาเท่านั้น จากนั้นก็ลงไปตักเอาน้ำมา แล้วให้ผู้รักษาเอาไปไว้ที่ห้องพระที่บ้าน สวดคาถาและนำพระอุทิศตลงจุ่ม แล้วจึงทำการรดน้ำให้และนำไปอาบทุกวันพระ ซึ่งโดยมากจะใช้เวลาในการรักษาประมาณ 1 ปี ก็สามารถอยู่ร่วมกับชาวบ้านได้ ในกรณีที่น่าทึ่งที่สุดใช้เวลา 3 ปี ส่วนผู้ที่ใช้เวลาเกินกว่านั้นมักเสียชีวิต

สอดคล้องกับกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลชาวกรุงเทพฯ ที่ให้ความคิดเห็นว่า การถ่ายทอดความเชื่อเดิมของคนในชนบท เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของ ความเชื่อเรื่องผีปอบอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.65 และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 1.09) รองลงมา คือ ความคิดเห็นในระดับปานกลาง ได้แก่ พิธีกรรม (ไล่+จับปอบ) (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.47 และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 1.12) และสื่อสารมวลชน (ประเภทข่าว) (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.01 และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 1.07)

3. ผลกระทบและกรณีศึกษา

ในแง่ของเสถียรภาพของบุคคล และสังคมแล้ว การเกิดขึ้นของ “ผีปอบ” ในแต่ละครั้งมักส่งผลกระทบต่อ บุคคล ชุมชน และสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ตัวอย่างเช่น การกลับบ้านเร็วขึ้นและนอนเร็วกว่าปกติ ไม่มีใครออกจากบ้านเวลากลางคืน รวมถึงการหาสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือพระเครื่องมาป้องกันตัว เป็นต้น

ในทางกลับกัน หากมองในมุมของผู้ถูกกล่าวหาว่าเป็น “ผีปอบ” ผลกระทบก็จะมีตั้งแต่การไล่ให้ไปรักษา ตัวอย่างเช่น คนไม่สบายเป็นไข้

ไปหาหมอ 3-4 ครั้งไม่หาย ต้องสงสัยว่าเป็นปอบ ชาวบ้านก็จะนิมนต์พระมานั่งทางในดูให้ และพาไปอาบน้ำมนต์ ถัดไปจากนั้นก็คือการขับไล่ไม่ให้อยู่ในหมู่บ้าน ซึ่งการขับไล่นี้จะทำให้ผู้ถูกกล่าวหาว่าเป็นปอบ ถูกรังเกียจ และถูกกลั่นแกล้งต่าง ๆ ซึ่งอาจถึงขั้นเป็นอันตรายต่อชีวิต และทรัพย์สิน โดยสามารถดูตัวอย่างได้จาก กรณีดังต่อไปนี้

3.1 กรณีผีปอบพ่อยายล้วย

เดิมทีครอบครัวของ ยายล้วย ชัยตะมาตย์ เป็นคนพื้นเพ อยู่ที่บ้านโนนเรือ มีบิดาพ่อชื่อนายนอ หาญเขมร เมื่อนายนอถูกชาวบ้านโนนเรือกล่าวหาว่าเป็นปอบ รวมถึงกำลังจะสืบเชื้อปอบต่อให้ลูกสาว คือ ยายล้วย (เดิมล้วย หาญเขมร) จึงตัดสินใจย้ายมาอยู่บ้านนาสาวนานเมื่อปี พ.ศ. 2519 เพื่อมารักษาตัวที่บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ในหมู่บ้าน

ประวัติของพ่อยายล้วยนาย นอ หาญเขมร ก่อนถูกกล่าวหาว่าเป็นปอบนั้น นายนอ ทำอาชีพทำไร่ ทำนา และเป็นนายฮ้อยซื้อวัวควายมาขาย รวมถึงเป็นหมอยาสมุนไพรสมัยโบราณ หลังจากถูกกล่าวหาว่าเป็นปอบ ก็ไม่มีใครคบค้าสมาคมถูกชาวบ้านรังเกียจ เอาช้อน เคียว ขี้ดิน ก้อนหิน ขี้ไต้เดือนขว้างใส่ผ้าบ้าน ฯลฯ จึงไม่สามารถออกจากบ้านได้ โดยเฉพาะในตอนกลางคืน ในที่สุดชุมชนจึงนำหมอธรรมมารักษา และหลังจากนั้นตัวนายนอ เอง ก็ตัดสินใจไปบวชอยู่กับพระอาจารย์ ฝั้นอาจาโร อยู่ 3 พรรษา แล้วจึงสึกออกมาหากแต่ชาวบ้านก็ยังคงปักใจกล่าวหาว่า นายนอ เป็นผีปอบอยู่ นอกจากนี้ยังเกิดข่าวลือขึ้นอีกว่าตัวยายล้วยเริ่มออกแสง จึงเป็นเหตุให้สามียายล้วยหนีไป และมีข่าวว่าได้เมียใหม่ รวมถึงเงินทองที่นายนอเคยหาได้ เริ่มร่อยหรอ เพราะทำมาหากินไม่สะดวก นายนอจึงตัดสินใจพยกออกจากบ้านโนนเรือในที่สุด เมื่อมาอยู่บ้านนาสาวนาน และทำการรักษาด้วยน้ำในบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์แล้ว

พ่อย้ายกลับไปทำอาชีพเดิม และอยู่ร่วมกับ
ชุมชนบ้านนาสาวนานอย่างปกติ

3.2 กรณีผีปอบพ่อยายศรี

อีกตัวอย่างหนึ่งซึ่งมีความรุนแรงไม่แพ้
กรณียายสี่ย ชัยตะมาตย์ ก็คือเรื่องเล่าของผีปอบ
“ยายศรี” (ไม่ทราบนามสกุล) ซึ่งเป็นเรื่องที่
เกิดขึ้นที่บ้านค้อพัฒนาบ้านค้อพัฒนา ต. นาทัน
อ. คำม่วง จ. กาฬสินธุ์ ซึ่งเรื่องราวของ “ผีปอบ
ยายศรี” นั้นเริ่มจากการมีคนตายเยอะ แบบวัน
เว้นวันโดยไม่ทราบสาเหตุ ชาวบ้านจึงพยายามหา
ว่าเหตุเกิดมาจากอะไร ประจวบเหมาะกันในเวลานั้น
ยายศรี เดิมมีอาชีพค้าขาย เพิ่งย้ายเข้ามาอยู่ใน
หมู่บ้าน รวมถึงมีข่าวลือว่าเคยมีประวัติว่าเคย
เป็นปอบมาก่อนที่จังหวัดหนองคายแล้วหนีมา
นอกจากนี้ในช่วงที่ยายศรีอยู่ที่บ้านค้อพัฒนา
ยังมีข่าวลือต่าง ๆ อาทิเช่น เป็นคนมีวิชาจำพวก
เสน่ห์ยาแฝด สามารถดูหมอได้ และมีรอยสักที่ลิ้น
รวมถึงสามเือนาขำ (เนื้อดิบ) ให้กิน จึงทำให้รักษา
คุณไสยไว้ไม่ได้ เป็นต้น เหตุการณ์พัฒนาไปจนมี
การเรียกหมอธรรมมาไล่ ซึ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเล่าให้
ฟังว่า ในระหว่างพิธีกรรมนั้น ยายศรีก็ออกปาก
เองว่าการตายทั้งหมดเป็นฝีมือของยายศรีเอง
ด้วยเหตุนี้ ทำให้ชาวบ้านเชื่อปอกใจว่า ยายศรีเป็น
ผีปอบและร่วมกันขับไล่ ซึ่งการขับไล่นี้รุนแรง
จนถึงขั้นเอาปืนไล่ยิง และมีการเผาบ้านขับไล่

สอดคล้องกับการสำรวจความคิดเห็น
เกี่ยวกับผลกระทบจากความเชื่อเรื่อง “ผีปอบ”
ของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นคนกรุงเทพฯ พบว่า ผู้ที่ถูก
กล่าวหาว่าเป็นผีปอบจะได้รับผลกระทบด้าน
บุคคลอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.68 และ
ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 1.13) รองลงมา
คือ ได้รับผลกระทบในระดับปานกลาง ได้แก่
ด้านสังคม (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.13 และค่าส่วนเบี่ยงเบน
มาตรฐานเท่ากับ 1.22) และด้านเศรษฐกิจ

(ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.91 และค่าส่วนเบี่ยงเบน
มาตรฐานเท่ากับ 1.20)

เมื่อพิจารณาผลกระทบรายด้าน พบว่า
ด้านบุคคล ผู้ที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นผีปอบจะเป็นที่
รังเกียจของคนในสังคม ถูกตำหนิด้วยถ้อยคำ
หยาบคาย และถูกทำร้ายร่างกาย ซึ่งทั้งสาม
ประเด็นที่กล่าวมาล้วนเป็นผลกระทบที่อยู่ใน
ระดับมาก (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.01 3.71 3.63 และ
ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 1.05 1.08
1.15 ตามลำดับ) ด้านสังคม ชุมชนไม่สงบเพราะ
ความหวาดกลัว ชาติไม่พัฒนาเพราะงมงาย และ
เกิดการแบ่งแยกของคนในสังคมซึ่งเป็นผลกระทบ
อยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.37 3.31
3.28 และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 1.05
1.20 1.20 ตามลำดับ) ด้านเศรษฐกิจ เกิดอาชีพ
ใหม่ ๆ เกี่ยวกับปอบ เช่น รับจ้างไล่ปอบ การทำ
ของขลังกันปอบ ฯลฯ ทำมาหากินในชุมชนของ
ตนเองไม่ได้ และทำมาหากินกับชุมชนอื่นไม่ได้
(ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.02 2.89 2.82 และค่าส่วน
เบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 1.29 1.13 1.17
ตามลำดับ)

สรุปและอภิปรายผล

“ผีปอบ” ตามความเชื่อในบริบทสังคมไทย
อาจแบ่งคร่าวๆได้ 2 ประเภท คือ

1. ปอบเชื้อ เป็นปอบที่มีวิธีการ สืบทอด
ความเป็นปอบตามเพศสภาพ ตัวอย่างเช่น
ลูกสาวที่อยู่ใกล้ชิดแม่ เมื่อแม่มีพฤติกรรมที่ถูก
สังคมเพ่งเล็งแล้วว่าเป็นปอบ ชาวบ้านก็จะมองว่า
ลูกสาวน่าจะเป็นด้วย เพราะว่าแม่ใกล้ชิดกับลูกสาว
2. ปอบมนต์ เป็นปอบที่เกี่ยวข้องอย่าง
แนบแน่นกับไสยศาสตร์ ส่วนมากมักเป็นคน
สูงอายุ เนื่องจากปอบเหล่านี้จะต้องเรียนรู้วิชา
อาคมต่าง ๆ มาก่อนที่จะทำผิดข้อห้าม ข้อปฏิบัติ

ทางคุณไสย หรือทางสังคมจนถูกชาวบ้านหาว่า เป็นปอบในที่สุด

ผีปอบชอบเข้าสิงคนไม่แข็งแรง และเข้าสิงได้ทุกเพศทุกวัย คนที่ถูกผีปอบเข้าจะมีอาการไม่รู้สีกตัว เมื่อผีปอบเข้าผู้ใดแล้วจะเจ็บป่วย และตายในที่สุด นอกจากนี้เมื่อผีปอบเกิดขึ้นที่ใดจะต้องมีการตายที่ผิดธรรมชาติเกิดขึ้น ซึ่งการตายที่ว่านี้สามารถเกิดได้ทั้งกับคนและสัตว์ ซึ่งวิธีเดียวที่จะรับมือกับผีชนิดนี้คือ การเชิญพระหรือหมอธรรมมาขับไล่ หากแต่มีได้รับประกันว่าจะไล่ได้ทุกรายขึ้นอยู่กับความ “ดี” ของปอบตัวนั้น

ความเชื่อเรื่อง “ผีปอบ” ดำรงอยู่ด้วยการเล่าแบบปากต่อปาก ตามแต่ประสบการณ์ของแต่ละชุมชน โดยมีชุดความรู้เรื่อง “กำเนิดและอำนาจของผีปอบ” และ “พิธีกรรมการไล่ผีปอบ” ซึ่งเปรียบเสมือนส่วนประกอบสำคัญที่เข้ามาเสริมให้ความเชื่อนี้ให้เข้มแข็งมากขึ้นในสังคมไทย และแม้ไม่สามารถระบุได้ชัดเจนว่า “ผีปอบ” เกิดขึ้นครั้งแรกที่ใดในประเทศไทย แต่ก็สามารถบอกได้ว่าชุดความรู้นี้นั้น ดำรงอยู่ในพื้นที่ภาคอีสานมานานแล้ว ซึ่งสามารถดูจากที่มาของคาถา “ธรรม” และถือเป็นชุดความรู้ที่เกี่ยวข้องอย่างแนบแน่นกับไสยศาสตร์ และพุทธวิถีชาวบ้าน

ความเข้าใจในความหมายของความ เป็น “ผีปอบ” ของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ส่วนใหญ่นั้นมีลักษณะสอดคล้อง หรือเป็นไปในทางเดียวกันตามที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น ทั้งกลุ่มคนในวัฒนธรรม และกลุ่มนอกวัฒนธรรม โดยมีมุมมองของคนอกวัฒนธรรมที่ไม่สอดคล้องและน่าสนใจ คือ คนกรุงเทพฯ นั้นมองว่า “เป็นความเชื่อผิด ๆ และผีปอบมักเกิดขึ้นกับคนอีสานเท่านั้น”

ซึ่งสามารถอธิบายในมุมวัฒนธรรมตามทัศนะของ Raymond Williams ได้ว่า “ความเชื่อ

เรื่องผีปอบ” เป็นวัฒนธรรมที่มีชีวิตอยู่ หรือ Live culture ซึ่งมีอยู่ในช่วงเวลาหนึ่งและในสถานที่หนึ่ง และเฉพาะคนที่มีชีวิตอยู่ในช่วงเวลาและสถานที่นั้นเท่านั้นจึงจะเข้าถึงหรือสัมผัสวัฒนธรรมดังกล่าวได้ (คนอีสานในวัฒนธรรมและอีสานพลัดถิ่นนอกวัฒนธรรม) โดยวัฒนธรรมที่ว่านี้บางส่วน ได้รับผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดต่อมาจนกลายเป็น วัฒนธรรมที่ได้รับการบันทึกไว้ หรือ Recorded culture ในที่สุดนั่นเอง (Williams, R., 1981) ซึ่งสามารถดูได้จาก “การดำรงอยู่ของพิธีกรรมไล่ปอบ” กล่าวคือ แต่เดิมนั้นพิธีกรรมการไล่ปอบนี้ เป็นเรื่องของชาวบ้าน ไม่มีพระสงฆ์เข้ามาเกี่ยวข้อง และอาจมีวิธีการที่รุนแรง ซึ่งในปัจจุบันแม้พิธีกรรมนี้ยังมีอยู่บ้าง แต่ส่วนใหญ่ได้ถูกปรับเปลี่ยนและลดรูปแบบลง จากจากไล่ปอบออกจากบุคคล เป็นการจับปอบที่ล่องลอยอยู่ในอากาศมาใส่กระบอกไม้ไผ่และนำไปทำลาย ทำให้ความรุนแรงในการประกอบพิธีลดลง แต่ยังคงไว้ซึ่งเป้าหมายเดิม คือ การลดความวิตกกังวลของสังคม โดยมีพระมารับบทบาท ผู้ประกอบพิธีแทน “หมอธรรม” นั่นเอง ซึ่ง กาญจนา แก้วเทพ และ สมสุข หินวิมาน, 2551 ได้เสนอแนวทางการตั้งคำถามที่มีต่อกระบวนการผลิตและผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม (Cultural production and reproduction) ไว้ 4 ประเด็นหลัก คือ 1) วัฒนธรรมหนึ่ง ๆ ถูกผลิตขึ้นมาอย่างไร/ทำไม 2) วัฒนธรรมดังกล่าวมีการเผยแพร่ออกไปอย่างไร/ทำไม 3) วัฒนธรรมนั้นมีการบริโภคโดยผู้คนในสังคมหรือท้องถิ่นอย่างไร/ทำไม และ 4) วัฒนธรรมนั้น ๆ ได้รับการผลิตซ้ำหรือ สืบทอดต่อไปอย่างไร/ทำไม

จากแนวทางข้างต้น จึงสรุปได้ว่า ความเชื่อเรื่อง “ผีปอบ” ในบริบทสังคมไทย นั้น เป็นวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจากความเชื่อด้านไสยศาสตร์ มีการเผยแพร่ด้วย และบริโภควัฒนธรรมด้วยพิธีกรรม

และการบอกเล่าแบบปากต่อปาก และได้รับการผลิตซ้ำด้วยการปรับเปลี่ยนและลดทอนรูปแบบของพิธีกรรมลง (Reconstruction and Deconstruction) จากพิธีไล่แบบบุคลมาเป็นพิธีเสี้ยมข้อ่ง รวมถึงการผลิตซ้ำด้วยสื่อมวลชนแขนงต่าง ๆ เช่น ข่าว ละคร ภาพยนตร์ เป็นต้น โดยเหตุผลเบื้องหลังการผลิต เผยแพร่ บริโภค และผลิตซ้ำวัฒนธรรม “ผีปอบ” นี้คือ การมีพื้นฐานความเชื่อแบบ *Popular Buddhism* หรือพุทธแบบชาวบ้าน (พุทธผสมผี) ซึ่งเป็นเป็นความเชื่อเดิมของคนในภูมิภาคนี้ นั่นเอง

ในมุมหนึ่งอาจกล่าวได้ว่า ความเชื่อเรื่องผีปอบ นั้นคือ “การใช้ความเชื่อ ควบคุมพฤติกรรม” หลักฐานเกี่ยวกับเรื่องนี้ เราสามารถดูได้จากสลับบทบาทจากผู้ปราบผี (หมอธรรม, พระ) มาสู่ “ผีปอบ” แต่หากมองในมุมของผู้ได้รับผลกระทบจากความเชื่อเรื่อง “ผีปอบ” ในกรณีของยายลัย บ้านนาสวนาน และยายศรี บ้านค้อพัฒนา มุมหนึ่งก็สามารถอธิบายได้ว่า เกิดจากกระบวนการ การสร้างข่าวลือภายในชุมชน เพื่อสร้างความเป็น “ผีปอบ” ขึ้นมา ซึ่งเราอาจสรุปองค์ประกอบของ “ข่าวลือ” ในการสร้าง “ผีปอบ” ดังนี้ คือ

- 1) การเกิดการตายแบบไม่ทราบสาเหตุ
- 2) มีผู้เห็น หรืออ้างว่าเห็นสิ่งผิดปกติภายในหมู่บ้าน
- 3) มีคนแปลกหน้าเดินทางเข้ามา หรือคนต่างถิ่นย้ายเข้ามาอยู่ในหมู่บ้าน
- 4) ผู้ที่เข้ามาอยู่ใหม่หรือผู้เคยเดิม (ผู้ต้องสงสัย) เป็นคนเก็บตัว หรือไม่เป็นที่พอใจของคนในสังคม
- 5) ผู้ที่เข้ามาอยู่ใหม่หรือผู้เคยเดิม (ผู้ต้องสงสัย) มักมี หรือเกี่ยวข้องกับผู้มีวิชาอาคม (คุณไสย) หรือชาวบ้านเข้าใจเช่นนั้น

6) มีผู้เห็นหรืออ้างว่าเห็นผู้ที่เข้ามาอยู่ใหม่หรือผู้เคยเดิม (ผู้ต้องสงสัย) ทำผิดข้อห้ามทางคุณไสย

7) ผู้ที่เข้ามาอยู่ใหม่หรือผู้เคยเดิม (ผู้ต้องสงสัย) มักมีฐานะดี (ค้าขาย) เป็นต้น

ซึ่งกระบวนการ การสร้างข่าวลือที่เกิดขึ้นข้างต้นนี้ อาจอธิบายได้ด้วยแนวคิดเรื่องอำนาจของ มิเชล ฟูโกลต์ ที่ว่าสิ่งที่กลายมาเป็นความรู้ (ความเชื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผีปอบ) นั้นก็เพราะอำนาจในสังคม ได้ใช้วาทกรรม (เรื่องเล่าและข่าวลือต่างเกี่ยวกับผีปอบ) ผลิตสร้างความรู้ขึ้นมา นั่นก็คือ วาทกรรมที่จะกลายเป็นความรู้ ก็เพราะสถาบันที่มีอำนาจในสังคมบอกว่า “ต้องรู้อะไรนั้น” และในทางกลับกัน ความรู้นั้นก็จะย้อนกลับไปเสริมอำนาจให้แก่สถาบันนั้นอีกครั้ง (มิเชล ฟูโกลต์ อ้างใน กาญจนา แก้วเทพ, 2548) ด้วยเหตุนี้จึงเห็นได้ว่า ความเชื่อเรื่องปอบที่เกิดขึ้นจากเรื่องเล่าและข่าวลือต่างๆซึ่งมีพื้นฐานมาจากความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ และความเชื่อทางศาสนาพุทธแบบ *Popular Buddhism* เมื่อความเชื่อเรื่องนี้กลายเป็นความรู้ และมีอำนาจต่าง ๆ ในการจัดการชุมชน ความรู้เหล่านี้เองที่กลับมาค้ำยัน (เสริมอำนาจ) ให้กับความเชื่อเรื่องไสยและพุทธชาวบ้าน ดำรงอยู่คู่สังคมต่อไป จึงไม่น่าแปลกใจว่าเมื่อพูดถึงเรื่องผีปอบนั้น ผู้ที่มีอำนาจในการถ่ายทอดความรู้ส่วนใหญ่จะเป็น พระหรือหมอธรรม ซึ่งตรงกับคำกล่าวของฟูโกลต์ ที่ว่า “*ความรู้ก็คือสิ่งที่ผู้มีอำนาจกำหนดว่าเป็นความรู้*” นั่นเอง

อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่า มิใช่ผู้ที่อยู่ในพื้นที่วัฒนธรรมนี้ (คนอีสาน) ทุกคน จะตกอยู่ใต้อำนาจของวาทกรรมและชุดความรู้ที่เกี่ยวกับปอบในแบบเดียวกันนั้น สามารถดูได้จาก พิธีการรักษาด้วยน้ำศักดิ์สิทธิ์ ของหมู่บ้านนาสวนาน

ที่เป็นการสร้างชุดความรู้ใหม่ในการรักษาคนที่ถูกเชื่อว่าเป็นผีปอบ ด้วยวาทกรรมการกำเนิดของปอน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่ได้กล่าวมาข้างต้น ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของฟูโกต์ ที่ว่า “*ที่ใดมีอำนาจ ที่นั่นย่อมมีการต่อต้านขัดขืนต่ออำนาจ*” นอกจากนี้ในปัจจุบันความเป็นปอบนั้นอาจอยู่ในรูปแบบใหม่ หากแต่ได้ใช้คำว่าปอบเท่านั้น ตัวอย่างเช่น การคอร์รัปชันต่าง ๆ ในสังคม ดังคำกล่าวของสมชาย นิลาอาธิว่า “*ปอบชาวบ้าน กินตับไตไส้พุง กินเลือดกินเนื้อ ส่วนพวกมีอำนาจทั้งหลายนั้นกินหินกินปูน นั่นก็ปอบ*” (สมชาย นิลาอาธิ, 2557) จึงอาจสรุปได้ว่า ความเชื่อเรื่อง “ผีปอบ” ในบริบทสังคมไทย เป็นวัฒนธรรมที่ถูกผลิตซ้ำ และมีวัตถุประสงค์ในการใช้เป็นอำนาจ ในการควบคุมชุมชนและสังคม ทั้งในมุมมองของผู้ใช้อำนาจ (พระและหมอธรรมกับข้อห้ามที่ต้องรักษา) และผู้ถูกอำนาจใช้ (ผลกระทบของผู้ถูกกล่าวหา) นอกจากนี้ ยังเป็นวัฒนธรรมที่ถูกปรับเปลี่ยนลดทอน ประกอบสร้างใหม่ (พิธีกรรมเสี่ยงซ่อง) และใช้ถูกความหมายในเชิงสัญลักษณ์ไปยังรูปแบบอื่น ๆ (จากผี เป็นการคอร์รัปชัน) ตามยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป หากแต่วัฒนธรรม ที่มาจากความเชื่อเรื่อง “ผีปอบ” นี้จะยังคงดำรงอยู่คู่สังคมไทยต่อไป เนื่องจากลึก ๆ แล้ว คนไทยส่วนใหญ่ในสังคมยังนับถือพุทธแบบชาวบ้าน (*Popular Buddhism*) หรือพุทธผสมผี อยู่นั่นเอง

ข้อเสนอแนะ

ความหมายและการดำรงอยู่ของผีปอบผูกพันอย่างแนบแน่นกับความเชื่อของคนในพื้นที่ ทำให้ความเชื่อนี้ เป็นความเชื่อที่มีผลกระทบต่อเสถียรภาพส่วนบุคคล และสังคมอย่างมาก วิธีการที่ดีที่สุดในการแก้ปัญหา คือ การคุ้มครองความปลอดภัยให้ผู้ถูกกล่าวหา หาสาเหตุของ

การตายที่แท้จริงเพื่อตัดต้นตอข่าวลือ รวมถึงให้การศึกษเพื่อปรับเปลี่ยนทัศนคติ ของชุมชนในท้ายที่สุด

References

Angsri, T. (2014). **in depth interview.** Ceremony conductor 25 june.

Eosewong, N. (1991). **Buddhism and Black Magic.** Art and Culture 12(4):106.

Group Interview Ban Koa patana.(2014). Kalasin, 25 june.

Group Interview Ban Na Saonan.(2014). Sakonnakorn, 12 june

Group Interview Ban Noan Pla Pha.(2014). Mahasarakham, 17 june

Group Interview Ban Ram Indra.(2014). Bangkok, 15 june.

Kaewthep ,K. and Hinvimarn, S. (2008). **Current Theorists Political Economics and Educational Communications.** Bangkok : Chulalongkorn University. Communication Arts P. 674-675.

Kaewthep, K. (2005). **Communication and Mass Communication Theory of Substance and meaning in Philosophy Course Subjects (Unit No.12)** Nonthaburi Sukothai Dhammathiraj University. Page 358

Khamkiew, V. (2007). **“Black Magic is Supporter in Thai Society isn’t it?”** Humanitie Journal Conspectus Year No. 29.

วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
ได้รับการประเมินคุณภาพวารสารวิชาการอยู่ในฐานข้อมูล TCI กลุ่ม 1

Nilarthi, S. (2014). **in depth**

Interview, Local Academic, 11 June.

Nilarthi, S. (2015) Conclusion of Converse

Subject “**OGRE VILLAGE IN**

DIMENSION OF SOCIETY AND

CULTURE BELIEVE” SEARCH ON 11

NOVEMBER 2015 [http://SMC.ac.th/](http://SMC.ac.th/intranet/sac.or.th/Subdetail/seminar/sum_of_seminar/seminar36html/)

[intranet/sac.or.th/Subdetail/seminar/](http://SMC.ac.th/intranet/sac.or.th/Subdetail/seminar/sum_of_seminar/seminar36html/)

[sum_of_seminar/seminar36html/](http://SMC.ac.th/intranet/sac.or.th/Subdetail/seminar/sum_of_seminar/seminar36html/).

Pra Kru Prasutham Sunthorn (2014). **in**

depth Interview Ceremony

Conductor. 11 June.

Prathibat, K. (2012). Search on 7 February

2555(2012)[http://guru.google.co.th/](http://guru.google.co.th/thread?tid=23c4f7f2a8dd7d68)

[thread?tid=23c4f7f2a8dd7d68](http://guru.google.co.th/thread?tid=23c4f7f2a8dd7d68).

Questionnaire Subject Believe in Pee

Pob in Thai Context (2012), 10-20

May.

Williams, R. (1981). **Culture**. London:

Fontant Press p. 154.